

*До спеціалізованої
вченої ради Д 11.737.02
Донецького державного
університету внутрішніх справ*

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора,
Степанової Тетяни Валеріївни
на дисертаційне дослідження Ярмоленка Олександра Сергійовича
на тему: «Кредитори у справі про банкрутство»,
подане на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук
за спеціальністю 12.00.04 – господарське право; господарсько-
процесуальне право**

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інтерес до теми дисертаційного дослідження «Кредитори у справі про банкрутство» обумовлений низкою теоретичних та практичних проблем, пов'язаних з визначенням ролі кредитора у справі про банкрутство.

Інститут банкрутства традиційно розглядається крізь призму інтересів боржника, як механізм фінансового відновлення або цивілізованого виходу з господарського обігу. Між тим кредитор як центральний суб'єкт конкурсних відносин, носій майнового інтересу та учасник провадження залишається на периферії доктринальних досліджень. Зазначену диспропорцію покликана усунути дисертація О.С.Ярмоленка, і вже сама постановка дослідницького завдання свідчить про зрілість наукового мислення здобувача.

Актуальність теми набуває особливої гостроти з огляду на три взаємопов'язані тенденції сучасного правового розвитку. По-перше, безпрецедентний вплив збройного конфлікту на систему відносин у сфері банкрутства, що породив нові форми неплатоспроможності, нові категорії постраждалих кредиторів та нові виклики для процесуального механізму захисту їх прав. По-друге, євроінтеграційний вектор реформування законодавства про неплатоспроможність, що вимагає не лише формальної імплементації Директиви 2019/1023, а й глибокого доктринального переосмислення ролі кредитора у превентивних процедурах реструктуризації. І

по-третє, трансформація природи кредиторських вимог під впливом цифровізації фінансових інструментів ставить під сумнів усталені правові конструкції, розроблені для традиційних форм заборгованості. Сукупність цих чинників зумовлює нагальну потребу у системному науковому дослідженні правового статусу кредитора, що охоплюватиме увесь спектр його участі у провадженні, від моменту набуття процесуального статусу до реалізації права на задоволення вимог, з урахуванням сучасних правових реалій.

Вищевикладеним обумовлюється актуальність теми та доцільність дисертаційного дослідження О.С.Ярмоленка.

МЕТА І ЗАВДАННЯ, МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ, СТРУКТУРА

Метою дослідження дисертанта є обґрунтування нових концептуальних підходів до визначення правового статусу та ролі кредиторів у справі про банкрутство, розроблення теоретичних положень щодо їхньої участі як ключового суб'єкта процедур банкрутства в умовах воєнного стану та економічної нестабільності, а також створення на цій основі пропозицій щодо модернізації законодавства про банкрутство з урахуванням євроінтеграційних пріоритетів України для формування ефективної судової практики та інвестиційно привабливого бізнес-середовища (с. 21 роботи). Мета дослідження зумовила ряд ключових завдань, що поставлені та вирішенні в дисертаційній роботі (с. 21-23).

Структура дисертації є логічною і складається з титульного аркуша; анотації, викладеної українською та англійською мовами; переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, яким підпорядковано 12 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (558 найменувань) і 5 додатків. Загальний обсяг рукопису становить 637 сторінок, з них 546 сторінок основного тексту.

Автором застосовано широкий комплекс загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, які повністю відповідають встановленій

меті, завданням та дають можливість отримати достовірні та якісні результати (с. 23-25 роботи).

Таким чином, мета, завдання, методи дослідження, об'єкт та предмет дисертаційної роботи визначено повно та коректно.

ОЦІНКА ОБГРУНТОВАНOSTІ НАУКОВИХ ПОЛОЖЕНЬ ДИСЕРТАЦІЇ, ЇХ ДОСТОВІРНОСТІ ТА НОВИЗНИ

Дисертація О.С.Ярмоленка є логічно послідовним та самостійним науковим дослідженням.

Слід безумовно підтримати запропоноване здобувачем авторське визначення кредитора у справі про банкрутство як особи, що має документально підтверджену майнову вимогу до боржника, бере активну або пасивну участь у процедурі банкрутства з метою захисту своїх інтересів та виконує ключову роль у досягненні балансу приватних і публічних інтересів у процедурі неплатоспроможності (с.с. 26, 140, 278 дослідження). Так само обгрунтованою є позиція здобувача щодо розмежування понять «правовий статус», «процесуальний статус» і «правове положення» кредитора та визначення моменту набуття процесуального статусу з моменту подання заяви з грошовими вимогами до суду (с.с. 27, 280, 562 дослідження), що дозволяє забезпечити легітимність процесуальних дій кредитора на всіх етапах провадження й усуває практичну невизначеність, яка виникала при застосуванні чинного КУзПБ.

Заслуговує на підтримку запропонована здобувачем класифікація кредиторів, яка поряд із традиційними критеріями (характер вимог, черговість задоволення, наявність забезпечення) включає нові підходи: за формою реалізації вимог (токенізовані, гібридні, традиційні), ступенем впливу на боржника (системно важливі, пасивні, деструктивні) та процесуальною активністю (активні, реактивні, пасивні, маніпулятивні) (с.с. 30, 184, 279 дослідження). Введення категорій «потенційний кредитор» і «процесуальний кредитор» для уточнення правового режиму їх вимог, а також категорії

«прострочені кредитори з поновленими правами» для захисту добросовісних кредиторів, які з об'єктивних причин не змогли своєчасно заявити вимоги в умовах воєнного стану (с.с. 161, 279-280 дослідження), є практично цінними інструментами, що відповідають реальним потребам правозастосування.

Позитивної оцінки заслуговує обґрунтування інституту процесуальної відповідальності кредиторів за недобросовісну поведінку із визначенням її поняття та процедури притягнення, яка передбачає подання заяви заінтересованими учасниками або судом, розгляд з участю сторін та ухвалення рішення про застосування санкцій із можливістю оскарження (с.с. 30, 277 дослідження). Пов'язана з цим пропозиція щодо запровадження первинної оцінки добросовісності кредитора на стадії відкриття провадження через обов'язкову декларацію добросовісності та індикативний перелік ознак недобросовісного подання заяви (с.с. 30, 320, 562-563 дослідження) є практично орієнтованим механізмом, здатним суттєво знизити рівень зловживань у провадженні та уніфікувати судову практику.

Слід погодитися з підходом здобувача до формування механізму захисту прав забезпечених кредиторів, зокрема з концепцією їх активної участі з вирішальним голосом щодо оцінки, реалізації та управління предметом застави, інститутом спільного забезпечення для врегулювання відносин між кількома кредиторами, чиї вимоги забезпечені одним майном, з фіксацією статусу в реєстрі та погодженням умов реалізації (с.с. 28, 449, 564 дослідження), а також з підходом до формування механізму гарантованого мінімального задоволення для забезпечених кредиторів у разі недостатності реалізації предмета застави (с.с. 10, 462 дослідження). Зазначені пропозиції усувають реальні прогалини КУзПБ, які на практиці призводять до недобросовісного відчуження заставного майна за заниженими цінами.

Цікавою та перспективною є концепція поствоєнної санації як спеціального правового режиму у процедурі банкрутства, спрямованого на захист прав кредиторів шляхом тимчасового пом'якшення вимог щодо підтвердження економічної життєздатності боржника з урахуванням

прогнозованих грошових потоків та допустимості збитковості, зумовленої воєнними факторами, й інтеграції міжнародних фінансових механізмів як додаткових гарантій задоволення вимог у післявоєнний період (с.с. 26, 423, 564 дослідження). Наголошена концепція заповнює очевидну прогалину чинного КУзПБ, який не містить жодного спеціального режиму для боржників, неплатоспроможність яких безпосередньо зумовлена збройним конфліктом.

Не можна не відзначити обґрунтованість пропозицій щодо впровадження блокчейн-реєстру вимог кредиторів, інтегрованого з ЄСІТС, у поєднанні з моделлю смарт-договорів для автоматичної верифікації вимог з метою зниження ризиків дублювання та маніпуляцій (с.с. 26, 398, 563 дослідження), а також введення категорії «токенізованих кредиторів» та механізмів інтеграції їх вимог у процедуру банкрутства (с.с. 26, 182-183 дослідження). Обидва результати відображають здатність здобувача до доктринального випередження – формування правового інструментарію для явищ, які лише починають набувати нормативного оформлення.

Слід також підтримати пропозицію щодо диференціації правового регулювання банкрутства фізичних осіб для окремих категорій боржників (внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців, осіб за кордоном, а також осіб, щодо яких застосовано санкції) з урахуванням гуманітарних і безпекових чинників (с.с. 28, 500, 557 дослідження), а також характеристику органів Державної податкової служби України як кредиторів із «гібридним» статусом, що поєднує публічно-правові та приватноправові елементи, та пов'язані з цим пропозиції щодо гармонізації положень КУзПБ і Податкового кодексу України щодо реструктуризації податкових боргів (с.с. 29, 523, 557 дослідження).

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що положення дисертації, винесені на захист, відповідають вимогам щодо наукової новизни. Необхідно звернути увагу як на широке коло джерел, досліджених здобувачем (558 найменувань), так і на достатньо повне висвітлення основних результатів наукового дослідження у 31 публікації. Зокрема, опубліковано 24 наукових статті, з яких 23 статті – у наукових виданнях, включених до Переліку

наукових фахових видань України, 1 стаття – у науковому періодичному виданні іншої держави, 3 наукові публікації – у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та Scopus, 4 тези доповідей на науково-практичних конференціях.

Зміст реферату відповідає основним положенням дисертації, в цілому відображає її структуру та наукові результати.

Викладення матеріалу характеризується творчим підходом, логікою наведених доводів та висновків.

ТЕОРЕТИЧНЕ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ОДЕРЖАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що викладені у роботі положення можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях правового статусу кредиторів у процедурах неплатоспроможності, доктрини превентивної реструктуризації, захисту прав забезпечених кредиторів та правового регулювання цифрових фінансових інструментів у провадженні у справах про банкрутство. Висновки роботи можуть бути корисними як для правотворців, зокрема у тому, що стосується вдосконалення норм Кодексу України з процедур банкрутства, імплементації положень Директиви ЄС 2019/1023, гармонізації КУзПБ і Податкового кодексу України щодо реструктуризації податкових боргів, а також розробки спеціального правового режиму для боржників, неплатоспроможність яких зумовлена збройним конфліктом. У правозастосовній діяльності результати дослідження можуть бути використані при веденні справ про банкрутство господарськими судами, в роботі арбітражних керуючих, а також у юридичній практиці. Рівною мірою положення дисертаційної роботи можуть застосовуватися у навчальному процесі при підготовці навчальних посібників, підручників та методичних матеріалів, а також при викладанні господарсько-правових дисциплін («Господарське право», «Господарський процес», «Правове регулювання

банкрутства», а також спеціальних курсів, присвячених правовому регулюванню процедур неплатоспроможності) здобувачам юридичних спеціальностей.

Апробація результатів роботи підтверджена відповідними довідками (с.с. 630-634 дослідження).

АНАЛІЗ ДИСКУСІЙНИХ ПОЛОЖЕНЬ ДИСЕРТАЦІЇ ТА ОСНОВНІ ЗАУВАЖЕННЯ

Водночас, надаючи науковій роботі загальну позитивну оцінку, необхідно зазначити, що дисертаційне дослідження містить окремі положення, висновки та пропозиції, що відображають спірні теоретичні позиції, які спонукають до дискусії і мають бути предметом подальшого обговорення, у тому числі на захисті роботи, зокрема:

1. Однією з фундаментальних засад конкурсного провадження є його колективний характер, що передбачає підпорядкування індивідуальних інтересів кредиторів єдиному механізму задоволення вимог. Така природа процедури знаходить своє відображення у принципі пропорційного задоволення вимог кредиторів (у межах відповідної черги), мораторії на індивідуальне стягнення та централізованому порядку формування й розподілу конкурсної маси. Водночас значна частина авторських пропозицій спрямована на посилення індивідуального захисту окремих категорій кредиторів – забезпечених, активних, публічних, токенизованих. Зокрема, концепція пріоритету активного кредитора, механізм гарантованого мінімального задоволення забезпечених кредиторів, а також розширені процесуальні повноваження органів Державної податкової служби України фактично формують диференційований режим участі у провадженні залежно від категорії кредитора. Така тенденція до індивідуалізації сама по собі не є хибною, оскільки вона відображає реальну неоднорідність кредиторського складу у сучасному провадженні у справах про банкрутство та потребу врахування специфіки окремих груп вимог.

Водночас вона потребує більш чіткого доктринального узгодження з колективною природою конкурсної процедури та визначення меж, за якими посиленій індивідуальний захист не трансформується у преференційний механізм, здатний вплинути на баланс інтересів інших учасників провадження. У дисертації зазначене співвідношення між колективністю та індивідуалізацією правового режиму кредиторів потребує додаткового теоретичного окреслення. Більш системне розкриття цього аспекту дозволило б посилити внутрішню узгодженість запропонованої моделі та мінімізувати ризики потенційних колізій при практичному застосуванні відповідних законодавчих новел.

2. Запропоноване у дисертації надання забезпеченим кредиторам вирішального голосу щодо оцінки, способу реалізації та управління заставним майном має безперечну практичну мотивацію та спрямоване на підвищення ефективності реалізації предмета забезпечення. Водночас така модель потенційно трансформує внутрішню архітектуру конкурсного провадження, оскільки посилює процесуальний вплив окремої групи кредиторів на перебіг процедури.

Конкурсне провадження за своєю природою ґрунтується на поєднанні спеціальних прав окремих категорій кредиторів із загальним принципом пропорційності та балансу інтересів усіх учасників. Забезпечене право вже передбачає пріоритет у задоволенні вимог за рахунок предмета застави. Надання додаткового вирішального впливу на процесуальні рішення щодо реалізації такого майна може фактично призвести до подвійного посилення правової позиції забезпеченого кредитора, як матеріально-правового, так і процесуального.

У цьому контексті потребує більш розгорнутого теоретичного обґрунтування питання, яким чином запропонована модель узгоджується з принципом пропорційності, недопущення необґрунтованих преференцій та збереженням рівноваги між забезпеченими й конкурсними кредиторами. Зокрема, не до кінця з'ясовано, чи не створює така конструкція ризику

ситуації, за якої інтереси інших кредиторів, особливо у випадку недостатності конкурсної маси, можуть бути опосередковано підпорядковані волі забезпеченого кредитора. Крім того, доцільним було б більш чітко окреслити межі дискреції забезпеченого кредитора, механізми судового контролю та запобіжники проти можливого конфлікту інтересів. Відсутність системного розкриття зазначених аспектів залишає відкритим питання щодо довгострокових наслідків запропонованої моделі для єдності конкурсного режиму та внутрішньої узгодженості процедури банкрутства. Таким чином, запропонована концепція потребує додаткового обґрунтування її сумісності з базовими засадами конкурсного провадження та чіткого визначення меж посилення процесуального статусу забезпечених кредиторів.

3. Обґрунтовуючи тезу про виникнення процесуального статусу кредитора з моменту подання заяви з грошовими вимогами до суду, дисертант виходить із прагнення забезпечити легітимність участі кредитора на всіх стадіях провадження та гарантувати йому належний рівень процесуального захисту з моменту ініціювання реалізації свого права. Такий підхід має логіку з позиції забезпечення доступу до правосуддя та недопущення формального обмеження процесуальної участі. Водночас запропонована конструкція потребує більше аргументації щодо узгодження з нормативною моделлю, закріпленою у Кодексі України з процедур банкрутства, а також із загальною процесуальною доктриною господарського судочинства. Відповідно до чинного регулювання, правовий режим участі кредитора у справі диференціюється залежно від стадії розгляду його вимог, а повний обсяг прав учасника провадження пов'язується з їх визнанням судом та включенням до реєстру вимог кредиторів. Ототожнення моменту подання заяви з моментом виникнення процесуального статусу фактично змінює логіку стадійності розгляду грошових вимог і нівелює значення ухвали суду як процесуального акту, що легітимує участь особи у справі. У цьому контексті постає питання про

співвідношення запропонованої моделі з принципами юридичної визначеності, процесуальної рівноваги та змагальності. Крім того, зазначене положення має безпосередній вплив на визначення обсягу процесуальних гарантій, зокрема права на участь у судових засіданнях, подання доказів, оскарження судових рішень та впливу на хід процедури до моменту визнання вимог. Відсутність чіткого розмежування між статусом заявника та статусом визнаного кредитора може породжувати практичні труднощі при застосуванні норм щодо процесуальної правосуб'єктності та меж апеляційного чи касаційного оскарження. Таким чином, запропонована теза має теоретичний потенціал, однак потребує більш системного доктринального обґрунтування, зокрема через чітке розмежування стадій виникнення матеріального та процесуального статусу кредитора, а також визначення конкретного обсягу прав, які виникають на кожному з етапів розгляду грошових вимог.

4. Пропозиція здобувача щодо інституціоналізації мирової угоди як окремої гібридної процедури в межах КУзПБ, що поєднує елементи реструктуризації, санації та позасудового врегулювання, є концептуально обґрунтованою та відображає об'єктивну потребу модернізації відповідного правового інструментарію. Водночас запропонована модель потребує більш системного доктринального осмислення за низкою принципів напрямів.

По-перше, поєднання в межах єдиної процедури елементів різних правових режимів порушує питання про її правову природу та місце у системі процедур неплатоспроможності, визначених КУзПБ. Гібридність як методологічний підхід є виправданою лише за умови чіткого визначення структурної ієрархії елементів того, яка з процедур становить базову конструкцію, що виконують допоміжну функцію та яким чином вирішуються потенційні колізії між нормами, що регулюють відповідні інститути. У дисертації зазначені аспекти окреслені, однак не достатньо обґрунтовані, що може створювати ризики правової невизначеності у процесі практичної імплементації запропонованої моделі.

По-друге, механізм ухвалення мирової угоди більшістю голосів об'єктивно актуалізує проблему захисту прав незгодної меншості кредиторів. У сучасній доктрині конкурсного права та у праві Європейського Союзу такий захист забезпечується через так званий тест найкращих інтересів кредиторів, який є гарантією того, що жоден кредитор не опиниться у гіршому становищі порівняно з ліквідаційним сценарієм. З огляду на задекларовану орієнтацію дослідження на *acquis communautaire*, доцільним видається чітке визначення автором, чи передбачає запропонована модель застосування такого тесту, його критерії та процесуальний механізм перевірки судом.

По-третє, інституціоналізація мирової угоди як самостійної гібридної процедури потребує визначення її виконавчого режиму. Залишається відкритим питання, чи підлягає така угода виконанню за загальними правилами виконання судових рішень, чи потребує спеціального правового механізму, а також якими є процесуальні гарантії кредиторів у разі невиконання боржником умов угоди після закриття провадження у справі. Без чіткого визначення цих аспектів запропонована модель виглядає концептуально перспективною, але нормативно незавершеною. Отже, запропонована конструкція мирової угоди як гібридної процедури має значний теоретичний потенціал, однак потребує більш глибокого системного обґрунтування її правової природи, механізмів захисту кредиторів та виконавчої спроможності.

5. Низка пропозицій, зокрема щодо блокчейн-реєстру вимог кредиторів, смарт-договорів для автоматичної верифікації вимог та «токенізованих кредиторів», є концептуально цікавою та відображає прагнення здобувача до доктринального випередження. Разом із тим зазначені технологічні конструкції потребують більш детального правового обґрунтування. Зокрема, залишаються відкритими питання про юридичну силу запису в блокчейн-реєстрі при оскарженні вимоги в судовому порядку та про механізм вирішення колізії між автоматичним рішенням смарт-

договору і дискреційними повноваженнями суду. Зазначені питання є не технічними, а суто правовими, тому їх доктринальне опрацювання значно посилює переконливість відповідних пропозицій.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК ПО ДИСЕРТАЦІЇ

Висловлені зауваження в цілому не заперечують концептуальні положення дисертаційного дослідження О.С.Ярмоленко, у своїй більшості стосуються дискусійних проблем, значною мірою зумовлені складністю обраного для наукового пошуку предмету дослідження і не знижують загальної позитивної оцінки дисертації та не заперечують її наукову і практичну цінність. Представлена дисертаційна робота О.С.Ярмоленко є самостійним, завершеним дослідженням, в якій виявлено комплексні теоретичні та прикладні проблеми кредиторів у справі про банкрутство, а також отримано наукові результати, що забезпечують розв'язання важливої теоретичної та практичної проблеми вдосконалення правового регулювання участі кредиторів у процедурі банкрутства. За предметом дослідження тематика та зміст дисертаційного дослідження відповідає спеціальності 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право. Проведений аналіз роботи свідчить про те, що автору вдалося досягти поставленої мети та належним чином вирішити окреслені в дисертації завдання.

Наукові положення і результати, які виносились на захист кандидатської дисертації О.С.Ярмоленка на тему: «Адміністративна відповідальність за невиконання законних вимог посадових осіб органів Державної податкової служби України» за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право, на захист у докторській дисертації не виносяться.

У дисертації відсутній академічний плагіат, фабрикація або фальсифікація джерельної бази дослідження.

З урахуванням вищезазначеного можна підсумувати, що дисертаційне

дослідження Ярмоленка Олександра Сергійовича на тему: «Кредитори у справі про банкрутство» відповідає вимогам, встановленим Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261 (зі змінами і доповненнями), Порядком присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197, та відповідає спеціальності 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право, а її автор – Ярмоленко Олександр Сергійович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри конституційного
права та правосуддя Одеського
національного університету
імені І.І.Мечникова,
доктор юридичних наук, професор

Тетяна СТЕПАНОВА

*Ліднице дол. юрид. наук, професор
Тетяни Степанової зовідувачу.
Проректор Т. Ломаченко*

